

ONLAYN VA ANAVIY TA'LIM INTEGRATSIYASI

Badalova Zilola Olimjon qizi

*Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti,
Pedagogika mutaxassisligi 1-bosqich magistranti,*

E-mail: zilolabadalova@190.com

Telefon raqami: +998 93 924-51-12

Annotasiya: *Mazkur maqolada zamonaviy ta'lim tizimida onlayn va an'anaviy ta'lim shakllarini integratsiya qilish masalasi ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda gibrid ta'lim (blended learning) modeli asosida ta'lim jarayonini tashkil etishning samaradorligi, uning o'quvchilarning bilim olish sifati va mustaqil o'rganish ko'nikmalariga ta'siri o'rganilgan. Shuningdek, raqamli texnologiyalarni ta'lim jarayoniga joriy etishning afzalliklari va mavjud muammolari yoritilib, an'anaviy sinf darslari bilan onlayn platformalarning uyg'unlashuvi pedagogik yondashuv sifatida asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, integratsiyalashgan ta'lim modeli o'quv jarayonining moslashuvchanligini oshiradi, talabalarning mustaqil fikrlash va axborot texnologiyalaridan foydalanish kompetensiyalarini rivojlantiradi. Maqola yakunida zamonaviy ta'lim tizimini takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar berilgan.*

Kalit so'zlar: *onlayn ta'lim, an'anaviy ta'lim, aralash ta'lim (blended learning), ta'lim integratsiyasi, masofaviy ta'lim, raqamli ta'lim, ta'lim texnologiyalari, mustaqil o'rganish, ta'lim samaradorligi, odde.*

Asosiy qism: Ta'lim tizimi tarixan jamiyat taraqqiyoti bilan uzviy bog'liq holda rivojlanib kelgan. An'anaviy ta'lim modeli insoniyat tarixida eng qadimgi shakllardan biri bo'lib, u o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi bevosita yuzma-yuz muloqotga asoslanadi. Ushbu model qadimgi davrlardagi falsafiy maktablar va o'rta asr madrasalaridan boshlab shakllanib, keyinchalik institutsional ta'lim tizimining asosiga aylangan. An'anaviy ta'limda o'qituvchi asosiy bilim manbai sifatida qaralib, o'quv jarayonida markaziy rol o'ynagan.

XIX asrga kelib ta'lim tizimida masofaviy o'qitish elementlari paydo bo'la boshladi. Dastlab yozishma (correspondence education) shaklida rivojlangan ushbu tizim pochta xizmatlarining kengayishi bilan bog'liq edi. Keyinchalik radio va televideniye orqali ta'lim berish tajribalari amalga oshirildi. Bu bosqichlar zamonaviy onlayn ta'limning dastlabki tarixiy poydevorini yaratdi. Odde (open, distance and digital education) konsepsiyasi esa ushbu evolyutsion jarayonning natijasi sifatida shakllandi.¹²

XX asr oxiri va XXI asr boshlarida internet texnologiyalarining rivojlanishi ta'lim sohasida tub burilish yasadi. Onlayn ta'lim tizimi an'anaviy ta'limdan farqli ravishda vaqt va makon cheklovlarini kamaytirdi hamda o'quvchilarga mustaqil o'qish imkoniyatini kengaytirdi. Shu

¹² .Zawacki-richter, O. (2021). Open and distance education: theory and practice. Springer, pp. 23–25.

davrda massive open online courses (moocs) kabi ochiq ta'lim platformalari paydo bo'lib, ta'limni global miqyosda ommalashtirdi.¹³

Covid-19 pandemiyasi esa ushbu jarayonni yanada tezlashtirdi. Ta'lim muassasalari qisqa vaqt ichida an'anaviy darslarni onlayn muhitga o'tkazishga majbur bo'ldilar. Bu holat "emergency remote teaching" (ert) deb nomlanib, u rejalashtirilgan onlayn ta'limdan farq qiladi. Hodges va hamkasblarining fikricha, ert — bu favqulodda sharoitda ta'limni davom ettirish uchun vaqtinchalik yechim bo'lib, u puxta ishlab chiqilgan onlayn ta'lim tizimi bilan tenglashtirilmasligi kerak.¹⁴

Shu bilan birga, odde modeli ta'limning faqat texnologik emas, balki pedagogik transformatsiyasini ham anglatadi. Bozkurt va sharma (2020) ta'kidlashicha, raqamli ta'limning rivojlanishi o'qitish metodologiyasini

O'zgartirib, o'qituvchi markazli tizimdan talaba markazli tizimga o'tishni tezlashtirdi.¹⁵

Zamonaviy ta'lim tizimida onlayn va an'anaviy ta'limni integratsiya qilish natijasida blended learning (aralash ta'lim) modeli shakllandi. Ushbu modelda yuzma-yuz o'qitish va raqamli platformalar orqali o'qitish uyg'unlashadi. Graham (2023) ta'rifiga ko'ra, blended learning — bu o'quv jarayonini yanada moslashuvchan va samarali qilish uchun onlayn va an'anaviy ta'lim elementlarining maqsadli integratsiyasidir.¹⁶

Shu jihatdan, raqamli ta'limning asosiy afzalliklaridan biri uning moslashuvchanligidir. O'quvchilar istalgan joyda va istalgan vaqtda ta'lim olish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bundan tashqari, raqamli platformalar o'quv jarayonini individual yondashuv asosida tashkil etishga yordam beradi. Biroq, bu tizimda texnik infratuzilma, raqamli savodxonlik va motivatsiya bilan bog'liq muammolar ham mavjud.

Odde va blended learning integratsiyasi natijasida zamonaviy ta'lim tizimi yangi bosqichga chiqdi. Endilikda ta'lim faqat bilim uzatish jarayoni emas, balki interaktiv, moslashuvchan va global raqamli ekotizimga aylangan.

Ta'lim tizimi tarixan an'anaviy o'qitish modeliga asoslangan bo'lib, u o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi bevosita muloqotga tayanadi. Ushbu modelning nazariy asoslari y.a. Komenskiy tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, u ta'limni tizimli, bosqichma-bosqich va ko'rgazmali tashkil etish g'oyasini ilgari surgan. Komenskiy ta'limni "hamma uchun universal jarayon" sifatida talqin qilib, zamonaviy didaktikaning asosini yaratgan.¹⁷

---

¹³ Bozkurt, A. & Sharma, R. C. (2020). "Emergency remote teaching in a time of global crisis". Asian journal of distance education, pp. 114–117.

¹⁴ Hodges, C. Et al. (2020). "the difference between emergency remote teaching and online learning". Educause review, pp. 6–9.

¹⁵ Bozkurt, A. (2020). A global outlook to the interruption of education due to covid-19, pp. 3–5.

¹⁶ Graham, C. R. (2023). Blended learning systems. Springer, pp. 45–48.

¹⁷ Comenius, J. A. (1657/2010). Didactica magna. Cambridge university press, pp. 89–92.

Keyinchalik J. Dewey ta'limni tajriba asosida shakllanadigan jarayon sifatida ko'rib, o'quvchini faol subyekt sifatida markazga qo'ydi. Uning fikricha, ta'lim real hayotiy tajriba bilan uzviy bog'liq bo'lishi kerak.¹⁸

Masofaviy ta'limning tarixiy rivoji

Masofaviy ta'limning dastlabki shakli XIX asrda pochta orqali o'qitish tizimi sifatida paydo bo'lgan. Bu model "correspondence education" deb nomlanib, o'quv materiallari pochta orqali yuborilgan va talaba mustaqil o'rgangan.

Zawacki-richter (2021) ta'kidlashicha, XX asr davomida radio, televideniye va keyinchalik kompyuter texnologiyalari masofaviy ta'limni yangi bosqichga olib chiqdi. Internetning paydo bo'lishi esa onlayn ta'limni global tizimga aylantirdi.¹⁹

Anderson (2017) onlayn ta'limni raqamli muhitda o'qituvchi va talaba o'rtasidagi interaktiv jarayon sifatida ta'riflaydi va uning eng katta afzalligi sifatida moslashuvchanlikni ko'rsatadi.²⁰

Odde va blended learning konsepsiyasi

Odde (open, distance and digital education) zamonaviy ta'lim paradigmasi bo'lib, u ochiq, masofaviy va raqamli ta'limni birlashtiradi. Bu tizim ta'limga kirish imkoniyatini kengaytirish va global bilim almashinuvini ta'minlashga xizmat qiladi

Blended learning modeli esa an'anaviy va onlayn ta'lim integratsiyasining amaliy shaklidir. Graham (2013) bu modelni "yuzma-yuz va onlayn o'qitishning maqsadli integratsiyasi" deb ta'riflaydi va uning ta'lim samaradorligini oshirishini ta'kidlaydi.²¹

Covid-19 va ta'lim transformatsiyasi

Covid-19 pandemiyasi ta'lim tizimida global raqamli burilish nuqtasini yaratdi. Hodges va hamkorlari (2020) bu davrda yuzaga kelgan ta'lim shaklini "emergency remote teaching" deb atab, uni rejalashtirilgan onlayn ta'limdan farqlaydilar. Ularning fikricha, bu vaqtinchalik yechim bo'lib, to'liq onlayn ta'limni almashtira olmaydi.²²

Unesco (2020) ma'lumotlariga ko'ra, pandemiya davrida dunyo bo'yicha 1,5 milliarddan ortiq o'quvchi masofaviy ta'limga o'tgan, bu esa raqamli ta'limning global ahamiyatini keskin oshirgan.²³

Integratsiyaning pedagogik ahamiyati

¹⁸ Dewey, J. (1916/2004). *Democracy and education*. Dover publications, pp. 103–106.

¹⁹ Zawacki-richter, O. (2021). *Open and distance education: theory and practice*. Springer, pp. 21–24, 45–48.

²⁰ Anderson, T. (2017). *The theory and practice of online learning*. Athabasca university press, pp. 77–80.

²¹ Graham, C. R. (2013). *Teaching and learning at a distance*. Routledge, pp. 3–6.

²² Hodges, C. Et al. (2020). *The difference between emergency remote teaching and online learning*. *Educause review*, pp. 7–9.

²³ UNESCO (2020). *Education in a post-covid world*, pp. 11–13.

Onlayn va an'anaviy ta'lim integratsiyasi ta'lim jarayonini moslashuvchan, interaktiv va individual yondashuvga asoslangan tizimga aylantiradi. Bozkurt (2020) ta'kidlashicha, raqamli ta'lim o'quvchilarning mustaqil o'rganish kompetensiyalarini rivojlantiradi va ta'limni demokratlashtiradi.²⁴

Mazkur tadqiqotda onlayn va an'anaviy ta'lim integratsiyasining tarixiy rivojlanishi, nazariy asoslari hamda zamonaviy ta'lim tizimidagi o'rni tahlil qilindi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, ta'lim tizimi dastlab an'anaviy, o'qituvchi markazli model asosida shakllangan bo'lsa-da, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi natijasida u bosqichma-bosqich raqamli va masofaviy shakllarga o'ta boshlagan.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, masofaviy ta'limning XIX asrdagi yozishma shaklidan boshlab, radio, televideniye va internet texnologiyalari orqali rivojlanishi natijasida zamonaviy onlayn ta'lim tizimi shakllandi. Ayniqsa, Covid-19 pandemiyasi davrida ta'lim jarayonining majburiy ravishda raqamli muhitga o'tishi ushbu yo'nalishning dolzarbligini yanada oshirdi hamda ta'lim tizimining moslashuvchanligini ta'minlash zarurligini ko'rsatdi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, onlayn va an'anaviy ta'limni integratsiya qilish asosida shakllangan blended learning modeli zamonaviy ta'limning eng samarali yondashuvlaridan biri hisoblanadi. Ushbu model o'quvchilarning mustaqil o'rganish ko'nikmalarini rivojlantirish, ta'lim jarayonini individuallashtirish hamda bilim olish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, ta'limning raqamli shakllariga o'tish jarayonida texnik infratuzilma, raqamli savodxonlik va pedagogik yondashuvlar bilan bog'liq muammolar mavjudligi ham aniqlandi. Bu esa ta'lim tizimida integratsiya jarayonini kompleks yondashuv asosida tashkil etish zarurligini ko'rsatadi.

Umuman olganda, onlayn va an'anaviy ta'lim integratsiyasi zamonaviy ta'lim tizimining istiqbolli yo'nalishi bo'lib, u ta'lim sifatini oshirish, moslashuvchanlikni ta'minlash va global bilim almashinuvini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Kelgusida ushbu yo'nalishda olib boriladigan ilmiy tadqiqotlar ta'lim tizimini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi.

Foydalangan adabiyotlar

1. Comenius J. A. Didactica magna. – Cambridge: Cambridge university press, 2010.
2. Dewey J. Democracy and education. – New York: Dover publications, 2004.
3. Zawacki-richter O. Open and distance education: theory and practice. – cham: springer, 2021.
4. Anderson T. The theory and practice of online learning. – Athabasca: Athabasca university press, 2017.

---

²⁴ Bozkurt, A. (2020). A global outlook to covid-19 education disruption, pp. 4-6

5. Graham C. R. Teaching and learning at a distance. – New York: Routledge, 2013.
6. Hodges C., Moore S., Lockee B., Trust T., Bond A. The difference between emergency remote teaching and online learning // educause review. – 2020.
7. UNESCO. Education in a post-covid world. – Paris: UNESCO, 2020.
8. Bozkurt A. A global outlook to the interruption of education due to covid-19 // open praxis. – 2020.